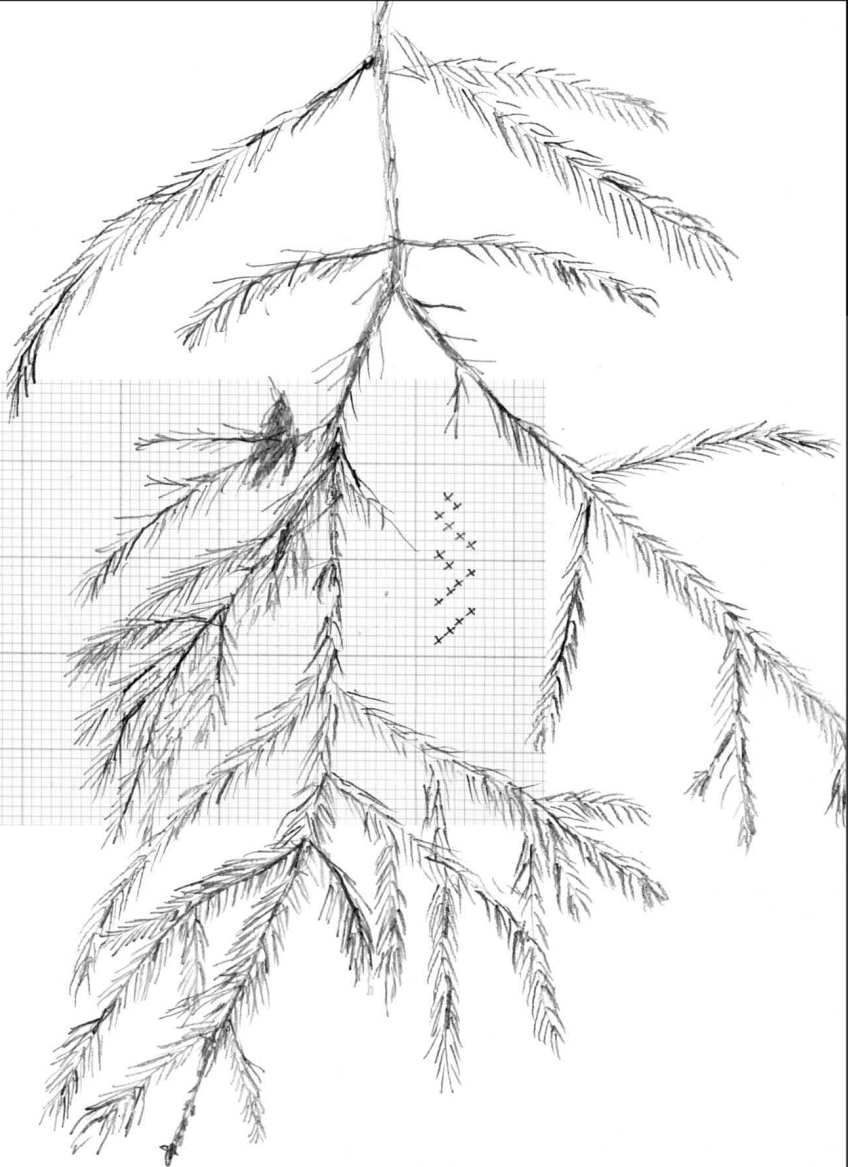

(Irti)kytkentöjä

kirjoituksia ruoantuotannon
omakätisistä muodoista ja
omavaraistumisesta

Tekstit: Pieta Savinotko, Aamu,
nimetön, nimetön

Käännökset: Pieta Savinotko

Kuvitus: Maija Repo, nimetön

Taitto: Siiri Savinotko

Paino: Siuronkosken Paino, Siuro 2022

CC BY-NC

Tämän julkaisun tekemistä
on tukenut
Koneen Säätiö.

Sisältö

Alkusanat.....	4
Ruoantuotannon moninaiset taloudet ja tulevaisuudet.....	6
Keräilytalouksia ja plantaasimaisuuksia metsissä ja metsien raunioilla.....	10
Ohjeita omavaraistujalle.....	16
Kestävemmän tulevaisuuden rakentamisessa tarvittavia taitoja.....	19
Merkitysten, pettymysten ja oppimisen paikka...	20
Jäniksen papanat!.....	22
Rukkisienen tunnistus..	23
Karljohannauraminen.....	24
Asiat, joita teemme, ja miten se vaikuttaa meihin.....	26
Mehiläishoitajat ja epävarmuudessa tietämisen taito.....	29
Arkea ja utopiaa: omakätinen ruoantuotanto hyvinvointivaltiossa.....	36

Alkusanat

Ruoan poliittisuus on tullut viime vuosikymmenten aikana tutuksi arkisista kulutusvalinnoista: erilaiset ruokavaliot, sertifikaatit, säännökset ja suositukset tuovat näkyviin, että ruoka on yhteiskunnallinen kysymys. Kuluttamisen lisäksi kuitenkin myös ruoan tuottamisen käytännöt ovat usein osa arjen politiikkaa, sillä pienimuotoinen, käsityövaltainen ruoantuotanto kotitarvekäyttöön tai lähimarkkinoille on yleistä ympäri maailmaa. Suomessakin ruoantuotannon omakätiset muodot kukoistavat kuin takapihalle unohtunut perinnekasvi.

Kasvimaiden hoidon, sienestyksen, marjastuksen ja kotieläinten kanssa elämisen arkista politiikkaa voi hahmottaa samanaikaisena kiinnittymisenä ja irrottautumisena, *(irti)kytkentöinä*. Ruoantuotannon omakätisiä käytäntöjä leimaa yhtäältä käsinkosketeltava kytkeytyminen olemassaoloon kannatteleviin monilajisiin verkostoihin. Toisaalta omakätinen tuotanto voi ruokkia pyrkimyksiä tai vähintäänkin utopioita irtautua haitallisiksi koetuista työelämän ja alkutuotannon muodoista.

Omakätisessä ruoantuotannossa muotoutuvat suhteet inhimillisiin ja ei-inhimillisiin toisiin eivät ole hierarkioista vapaita, eikä työn ja tuotannon kipukohtia ratkota vain selkää kääntämällä. Siten omakätinen ruoantuotanto ei tarjoa yksiselitteisiä ratkaisuja yhteiselon suuriin kysymyksiin. Ilmiö ja sen tarkastelu voivat kuitenkin avartaa ajattelun ja toiminnan tilaa niiden ympärillä.

Tässä julkaisussa näitä ajattelun avaruuksia tavoittelevat neljä tutkimuspohjaista omaa tekstiäni sekä Omavaraopistossa vuonna 2021 tuotettujen tekstien ja kuvien muodostama kokonaisuus. Kiitän lämpimästi kaikkia, jotka ovat tämän julkaisun tekstien, kuvien ja ilmiönsuorituksen tuottamiseen osallistuneet ja sitä mahdollistaneet.

Karkussa 14.7.2022

Pieta Savinoiko

Ruoantuotannon moninaiset taloudet ja tulevaisuudet

Ruoantuotanto on sekä elämälle välttämätöntä että monissa nykyisissä muodoissaan elinympäristöille tuhoisaa. Ruoantuotannosta puhuminen yhtenä ongelmakimppuna johtaa kuitenkin harhaan ja saattaa jopa herättää toivottomuutta: jotainhan on syötävä. Ruoka ja sen tuotannon tavat ovat valtavan monitahoisia, ja tästä moninaisuudesta voidaan löytää mahdollisuuksia ruokajärjestelmien uudelleenjärjestelyyn elämää ylläpitäviksi. Tämä edellyttää ruoantuotannon taloussuhteiden toisinajattelua siten, että luodaan tilaa eettiseen harkintaan ja neuvotteluihin pohjautuville ja keskinäisriippuvuudet tunnustaville ruokatalouden käytännöille.

Ruoantuotanto on tulevaisuuksien tekemistä: se on elämiseen tarvittavan energian ja ravintoaineiden syötävään muotoon muokkaamista, jota ilman mikään inhimillinen toiminta ei voisi pitkään jatkua. Ruoantuotannossa tuotetaan kuitenkin paljon muitakin tulevaisuuden rakennusaineita kuin ruokaa, kuten kasvihuonekaasuja, fosforipäästöjä, torjunta-aineiden jäämiä ja hedelmättömäksi tomuksi muuttunutta maata. Teollistuneen maataloustuotannon raaka-aineita ja energiaa runsain mitoin kuluttavat käytännöt eivät tuota elinkelpoisia tulevaisuuksia kuin harvoille, sillä ne muokkaavat elinympäristöjä tavoilla, jotka murentavat sekä monien ihmisten että eihinimillisten olentojen toimeentulon edellytyksiä.

Suurista hehtaarisadoistaan huolimatta tehomaatalous ei ole ainoa tapa tuottaa ruokaa. Ruoantuotannon erilaisten muotojen ja käytäntöjen kirjo on valtava syötävien kasvien keräilystä hiiltä sitovaan peltoviljelyyn, takapihojen peruna- ja kassavamaista kaupunkilaiskanoihin sekä pian kenties myös laboratorio-oloissa kasvatettavaan syötävään solumasaan. Määrällisesti kyse ei ole vain marginaaleista: maailman ruokaturvan selkärangan muodostavat pien- ja perheviljelmät. Tästä ja haitallisista ympäristövaikutuksistaan huolimatta laajamittainen ja voimaperäinen maataloustuotanto näyttää usein modernin ruoantuotannon kehityksen huippuna.

Tehotuotannon hegemoninen asema kytkeytyy vallitseviin ymmärryksiin taloudesta. Palkkatyöhön, yksityisomis-

tukseen, rahamuotoisiin sijoituksiin ja velkaan perustuva, yksityistä voittoa kerrottävä massatuotanto rahavälitteisille markkinoille nähdään tehokkaana ja optimaalisena ruokatalouden toimintana. Talous ei kuitenkaan ole muuttumaton elämän reunaehto, vaan alati muotoutuva sosiaalisten, kulttuuristen ja materiaalisten käytäntöjen ja suhteiden kokonaisuus. Pienviljelyn ja muiden ruoantuotannon moninaisten muotojen näkyväksi tekemistä ja niiden merkitysten ymmärtämistä voisikin edesauttaa avarampi ymmärrys taloudesta.

Ruokatalouden moninaisuudesta eettisiin neuvotteluihin

Talousmaantieteilijä J. K. Gibson-Grahamin kehittämä ja sittemmin *Community Economies Research Network* -verkostossa edelleen teoretisoitu, tutkittu ja toiminnallistettu moninaisten talouksien lähestymistapa lähtee liikkeelle feministisestä taloustieteestä, jossa talouden alaa on laajennettu kattamaan monia naistapaaisia ja feminiiniseksi merkittyjä elämäntilanteita kuten kotiöitä ja hoivaa. Lähestymistapa perustuu kritiikille *kapitalosentristä* talouden ymmärrystä kohtaan, joka on tyypillinen niin kapitalismin vastustajien kuin siihen suopeammin suhtautuvienkin parissa. Kapitalosentristesti taloutta tarkasteltaessa muunlaiset talouden muodot nähdään aina vain suhteessa kapitalistisiin järjestyksiin, jotka muodostavat talouden keskeisen olemuksen tai sen kovan ytimen. Tällöin esimerkiksi kotiöitä näyttäytyvät palkkatyötä täydentävänä työn muotona, lahjavaihto perifeerisenä tai menneen maailman vaihdantana ja yhteisömuoto marginaalisena resurssien hallintatapana.

Moninaisten talouksien lähestymistavassa ei kuitenkaan vain lisätä uusia ilmiöitä osaksi ennalta tiedettyä taloutta,

vaan performatiivisen politiikan hengessä määritellään uudelleen, mitä talous on. Performatiivisesti tarkasteltuna ilmiöistä tietämisen ja niiden kielellistämisen tavat tuottavat todellisuutta sen sijaan, että ne yksinomaan kuvaisivat sitä. Performatiivisuus antaa työkaluja tarkastella kriittisesti sitä, millaisia seurauksia erilaisilla taloudesta puhumisen tavoilla, taloudellisilla mallinuksilla ja talouden toimintaan osallistumisella on.

Talouden moninaisuuden havainnointi ruoantuotannossa tarkoittaa esimerkiksi ruoan viljelyyn ja prosessointiin liittyvän palkattoman työn, ruoan tuottamisen mahdollistavien yhteisvaurauden muotojen sekä ruoan ja sen tuotantopanosten moninaisen ei-rahavälitteisen vaihdannan tarkastelemista nykyisten ja tulevien ruokajärjestelmien vakavasti otettavina osasina. Kapitalististen talouden suhteiden ja käytäntöjen merkitystä ruokajärjestelmissä ei kiellä, mutta sen sijaan, että ne nähtäisiin ruoantuotantoa yksilöllisesti määrittävinä, huomio kiinnitetään tuotannon tapojen eroavaisuuksiin ja paikalliseen variaatioon.

Talouden moninaisuus ei rajaudu normatiivisesti: moninaisiin talouksiin sisältyy yhtä lailla eettisesti epäilyttäviä tai suoranaisten vahingollisia käytäntöjä kuin toivottavia ja tulevaisuuteen suuntaavia toiminnan tapoja. Moninaisten ruokatalouksien osia ovat niin kaa-kaoplantaasiensa palkaton pakkotyö ja laidunten tieltä tuhotut trooppiset metsät kuin yhteisöviljelmien jaetut tuotantovälineetkin. Moninaisuuden kartoittaminen onkin vasta ensimmäinen askel, joka auttaa kyseenalaistamaan totunnaisia käsitteitä siitä, miten taloutta ja ruokaa tuotetaan. Samalla laajennetaan ruoantuotannon mahdollisten tulevaisuuksien kenttää tunnistamalla ruoantuotannon toisintekemisen paikkoja sekä avaamalla tilaa ruokatalouden haltuunotolle.

Haltuunottoa hankaluuksien kera

Ruoantuotannossa taloutta on otettu hal- tuun monin tavoin jo nyt. Esimerkiksi kumppanusmaatalous, yhteisöviljely, lähiruokapiirit, solidaarinen kauppa ja erilaiset siemenvaihdon järjestelmät ovat jo olemassa olevia tapoja tehdä toisin ruoantuotannon taloussuhteita. Näitä moninaisia käytäntöjä yhdistää se, että niihin sisältyy tietoisia pyrkimyksiä ottaa ruoantuotantoon osallistuvia toimijoita mukaan päätöksentekoon siitä, mitä ja miten tuotetaan ja millaisia korvauksia vastaan ruoka siirtyy sen kuluttajille. Näin avautuu tilaa ruokatalouden eetti- sille neuvotteluille, joissa erilaiset kes- kinäisriippuvuudet tehdään näkyviksi ja joissa tavoitellaan toimeentuloa vastuul- lissa suhteissa toisiin ruoantuotannon osallisiin.

Eettisiä neuvotteluja ruokatalouden jär- jestymisestä ei käydä vain inhimillisten toimijoiden kesken. Erilaisten ei-inhi- millisten eliöiden osallisuutta ruoantuot- antoon huomioidaan esimerkiksi mini- moimalla alkutuotannon ympäristövai- kutuksia tai kieltäytymällä kokonaan selkärankaisten syömisestä. Kun ruoan- tuotanto kuitenkin perustuu ei-inhimil- listen eliöiden syötäväksi tekemiselle, ja kun nämä syötäväksi tekemisen prosessit väistämättä vaikuttavat suoraan tai epä- suorasti lajoihin joukkoihin muitakin eliöitä, lajien välisten suhteiden näkökul- masta ruoantuotannossa ei voida pyrkiä täydelliseen hierarkiattomuuteen. Laji- sorsion kysymys ruoantuotannossa tuokin näkyviin talouden suhteiden sotkuisuut- ta, eettisten neuvotteluiden loputtomuut- ta ja lopullisten vastausten tavoittamatto- muutta.

Esimerkinä ruokatalouden hankalista suhteista ja jatkuvista neuvotteluista voi- daan tarkastella rikkakasvien torjuntaa. Vihannesviljelyssä rikkakasvien kontrol-

lointi on usein välttämätöntä, mutta sen toteuttaminen kemiallisilla torjunta- aineilla ei ota huomioon monien nykyis- ten eikä tulevien eliöiden tarpeita. Me- kaaninen käsin kitkeminen taas on hidasa- ta ja puuduttavaa, perinteisesti naista- paista työtä, jota laajamittaisen kaupalli- sen viljelyn piirissä usein tekevät matala- palkkaiset siirtolaiset. Tutkimassani yhteisöllisessä ruoantuotannossa kitke- mistä tehdään tyypillisesti erilaisena omaehtoisenä talkoo- tai vapaaehtoisy- työnä tai osuuskunnan jäsenen tai yrittäjän ominaisuudessa. Matalapalkka- työhön liittyvät sosiaaliset ongelmat ovat ilmeisiä, mutta myös vapaaehtoistyöhön perustuvan ruoantuotannon on todettu ylläpitävän ja vahvistavan esimerkiksi luokkaan ja rotuun liittyviä yhteiskun- nallisia eriarvoisuuksia.

Rikkakasvit eivät kuitenkaan anna odottaa työhön liittyvien hierarkioiden purkamista, vaan tukahduttavalla elin- voimaisuudellaan ne osoittavat kitkemi- sen jatkuvan tarpeen, mikäli vihannesten ylipäättään halutaan kasvavan. Ruokata- louden uudelleenmäärittelyissä on siis lähdeittävä liikkeelle usein ongelmallis- takin lähtökohdista ja rakennettava toi- votunlaisia tulevaisuuksia tälle huojuval- le perustalle. Keskeistä on totunnaisten järjestysten kyseenalaistaminen ja neu- vottelutilan avaaminen, sillä ne mahdol- listavat toimijoiden välisten hierarkioi- den havainnoinnin ja purkamisen. Kun esimerkiksi kitkeminen otetaan vakavas- ti varteenotettavana ruoantuotannon käytäntönä, voidaan alkaa neuvotella siitä, miten kitkemistä tehdään ja mitä merkitsee se, miten sitä tehdään – millai- sia tulevaisuuksia tällöin tuotetaan.

Ruoantuotannon tulevaisuuksia tekemässä

Rikkakasvien kitkeminen on hyvä esi- merkki ruoantuotannon ja talouden mo-

ninainaisia käytännöistä myös siinä mielessä, että se voi helposti näyttäytyä merkityksettömänä puuhasteluna kirjaimellisesti ruohonjuuritasolla. Tämäntyyppisessä kritiikissä kaikuu kaikesta yhteiskunnallisesta toiminnasta tuttu paradoksi: muualta kuin tunnustetuista valtapositiioista käsin toimimista on vaikea nähdä vaikuttavana, vaikka se on aina ollut edellytys valtarakenteiden muuttumiselle. Rikkaruohonjuuritason toiminnan muutosvoimaisuuden latistamisen voidaan lisäksi nähdä toteuttavan feministiteoreetikko Eve Kosofsky Sedgwickin tunnetuksi tekemää paranoidia luontaa. Paranoidista näkökulmasta keskeistä on välttää yllättymistä, jolloin on parempi tietää jo ennalta, että esimerkiksi moninaiset ruoantuotannon muodot ovat lopulta osa yhtä ja samaa kapitalismia tai tukevat sitä tavalla tai toisella.

Paranoidi luenta hyödyntää ”vahvaksi” nimettyä teoretisoinnin tapaa, jossa selitysvoimaisilla käsitteillä ja yleistettävillä malleilla pyritään kattamaan laaja spektri erilaisia ilmiöitä. Vahvan teorian mahdollistaman ennalta tietämisen sijaan J. K. Gibson-Graham ehdottaa Sedgwickin jalanjäljissä talouden toisinajattelun työkaluksi ”heikkoa”, kuvailevaa ja erojen suhteen tarkkaavaista teoriaa. Heikon teorian valossa erilaiset ilmiöt, vaikkapa yhteisöllisen ruoantuotannon omaehtoinen kitkemistyö, eivät asetu ennalta määriteltäviin kategorioihin, eikä niiden ristiriitaisuuksia tai hankaluuksia pyritä selittämään pois. Kitkeminen voi eri muodoissaan uusintaa yhteiskunnallisia hierarkioita ja kytkeytyä niin fossiilisiin polttoaineisiin kuin linnake-Euroopan rajoihinkin, mutta samalla siinä voidaan tehdä toisin esimerkiksi sukupuolten välistä työnjakoa tai suhteita ei-inhimillisiin toisiin.

Moninaisten talouksien kehyksissä toisenlaiset tulevaisuudet eivät siis valmiiksi määrity mahdolltomiksi, vaan talouden

kenttä avautuu alttiiksi kokeellisuudelle ja konteksti- ja tilannesidonmaiselle teke- miselle. Ruoantuotantokaan ei ole siten sidottu nykyisiin muotoihinsa eikä edes tässä hetkessä kuviteltavissa oleviin tulevaisuuksiin, vaan sen muutos näyttäytyy ennalta-arvaamattomana ja monitahoisena. Lisäksi moninaisten talouksien lähestymistapa tuo esiin talouden uudelleenmäärittelyn avaamat mahdollisuudet yhteiskunnallisen muutoksen suuntaamisessa. Talouden ymmärtäminen esimerkiksi monilajisten keskinäisriippuvuuksien ja toimeentuloa tuottavien käytäntöjen eläväksi kudelmaksiksi voi avata tilaa tunnistaa paremmin ruoantuotannon moninaisia ei-vain-inhimillisiä osallisia ja sovitaa herkemällä kädellä yhteen eri toimijoiden tarpeita.

Kirjoitus on julkaistu alkuperäisessä muodossaan Peruste-verkkolehdeissä 22.2.2018. Se perustuu kirjoittajan vertaisarvioitun tiedeelliseen artikkeliin ”Ruoantuotannon ristiriitoja rikkaruohonjuuritasolla. Kitkeminen työnä, tiedontuotantona ja tulevaisuuksien tekemisenä”, joka julkaistiin Sukupuolentutkimus-Genusforskning -lehdessä 2/2017.

Keräilytalouksia ja plantaasimaisuuksia metsissä ja metsien raunioilla

Sienestys ja muu metsän antimien keräily on Suomessa suosittua. Tilastokeskuksen mukaan sieniä keräilee vuosittain noin kolmasosa aikuisväestöstä, ja marjoja lähes puolet. Sienestyksen ja marjastuksen parissa metsissä vietetään keskimäärin lähes kymmenen tuntia henkilöä kohden vuodessa. Lisäksi saloilla samoillaan riistan perässä, kalavesien äärelle sekä luonnon tarkkailun merkeissä. Metsissä ulkoilu ja retkeily ovat entisestään kasvattaneet suosiotaan koronaviruspandemian myötä.

Metsistä keräiltyä tai pyydettyä ruokaa tai siellä hyvinvointitarkoituksissa vietettyä aikaa ei tyypillisesti mielletä osaksi metsätaloutta, vaan taloudellisessa mielessä metsät ymmärretään ensisijaisesti puuntuotannon kautta. Puun kasva-

tus, korjuu, myynti ja jalostus ovat metsän talouskäyttöä, kun taas kaikki muu metsiin paikantuva toiminta lukeutuu metsien virkistys- tai monikäyttöön. Puuntuotannon keskeisyydestä kertoo myös se, että esimerkiksi Luonnonvarakeskus käyttää metsistä keräiltävistä sienistä ja marjoista nimitystä *ei-puuaineiset tuotteet*.

Puuntuotanto perustuu Suomessa pääosin metsän jaksolliseen kasvatukseen, vaikka myös jatkuvan kasvatuksen menetelmät aletaan hiljalleen nähdä varteenotettavina. Jaksollisesti kasvatetussa metsässä elämää rytmittää harvennusten, päätehakkuun, mahdollisen maanmuokkauksen ja sitä seuraavien istutusten, kylvön tai luontaisen uudistumisen kiertäminen. Verrattuna metsien luontaisiin sykleihin elonkierto on kiihdytettyä ja kurina-

laista: metsä on hakkuukypsä nuorena 60–80 vuoden iässä, ja metsänhoitotöiden tavoitteena on tasaikäinen ja tasavertainen yhden tai kahden puulajin kasvusto.

Plantaasiosentrismi käsitteenä, ilmiönä ja ongelmana

Trooppisille alueille sijoituvia puuntuotantotarkoitukseen kasvatettuja metsiä nimitetään usein puuplantaaseiksi, mikä alleviivaa tuotannon yhtymäkohtia maatalouteen. Kuitenkin myös boreaalisen vyöhykkeen puuntuotantoa voidaan tarkastella plantaasimaisena tai plantaasimaisia piirteitä sisältävänä. Plantaasian aikakautta, plantaasioseena teoretisoineiden Donna Harawayn ja Anna Lowenhaupt Tsingin mukaan plantaaseille ovat tyypillisiä tehokkuuden nimissä yksinkertaistetut eliöyhteisöt, monilajinen pakotettu työ sekä ajalliset katkokset ylisukupolvisessa paikkoihin kiinnittymisessä. Plantaasimaisessa tuotannossa elolliset toimijat pelkistetään resurssiksi, joihin kytkeytyy odotuksia rahallisista tuotoista.

Ehdotan tutkimuksessani *plantaasiosentrism*in käsitettä kuvaamaan metsätalouden järjestymistä plantaasimaiseen puuntuotantoon keskittyväksi ja sitä keskeistäväksi. Käsitteellistys mukailee moninaisten talouksien tutkimuskentän kapitalosentrismen kritiikkiä: plantaasiosentrismi kuvaa kapitalosentrismen tavoin talouden hierarkkista järjestymistä yhden ydinkategorian ympärille. Plantaasiosentrismessä metsä- tai maataloudessa plantaasimaiset toiminnot, toimijat ja tilat tuotetaan keskeisemmiksi ja määrittävämmiksi sekä performatiivisesti ymmärrettyinä myös todellisemmiksi kuin muut. Metsätaloudessa plantaasiosentrismi ilmeneekin plantaasimaisten puuntuotannon käytäntöjen materiaali-

sen ja diskursiivisen ensisijaistamisen lisäksi myös toisenlaisten metsiin paikantuvien toimeentulon ja tuotannon tapojen marginalisointina, tunnistamatta jättämisenä ja ulossulkemisenä metsän talouden piiristä.

Plantaasiosentrismen hegemonia saa alkutuotannon plantaasimaiset käytännöt ja niissä muotoutuvat suhteet vaikuttamaan itsestäänselvyyksiltä, jolloin niiden kyseenalaistaminen tai esimerkiksi metsiin paikantuvan muunlaisen toimeentulon tarkasteleminen näyttää helposti epäuskottavalta tai utopistiselta. Plantaasimaiseen tuotantoon keskittyminen ja sen luonnollistaminen onkin muokannut paitsi maisemia ja elämäntapoja, myös niiden ymmärtämisen ja käsitteellistämisen mahdollisuuksia. Tämän vuoksi edes plantaasimaisten käytäntöjen kritiikki tai niille vaihtoehtojen etsiminen eivät ole plantaasiosentristen diskurssien ulottumattomissa. Plantaasian ja plantaasiosentrismen osoittaminen ja nimeäminen sekä niiden läsnäolon ja merkitysten kriittinenkin tarkastelu voi pikemminkin vahvistaa kuin purkaa niiden painoarvoa.

Plantaasiosentrismen käsite saa siis epäilemään osallisuutta sen nimeämän ilmiön ylläpitämiseen ja tuottamiseen. Näin se muistuttaa kaikkien käsitteellistysten onto-epistemologisista taakoista, niihin kytkeytyvästä vastuusta ja käsitteellisen työn vaatimasta eettisestä valppaudesta ja herkkyydestä. Plantaasiosentrismen purkamisessa ja ei-plantaasimaisten tulevaisuuksien rakentamisessa tällainen hereilläolo on ensiarvoisen tärkeää, mutta ei yksin riittävää. Osallisuuden ja tiedollisten painolastien paljastamisen rinnalle ehdotankin lähestymistapaa, jonka avulla kapitalosentrismen imua on moninaisten talouksien tutkimuksen piirissä vastustettu: erojen esiin lukemista talouden maisemista, suhteista ja käytännöistä.

Keräilytalouksien elävät verkostot

Metsiin paikantuvien talouksien moninaisuutta on mahdollista lukea esiin esimerkiksi tarkastelemalla keräilyä vakavasti otettavana toimeentulona ja elinvoimaisena alkutuotannon muotona. Kuten tilastot kertovat, sienestys ja marjastus ovat Suomen alueella arkisia ja laajasti harjoitettuja tapoja hankkia kyseisiä ruokatuotteita, ja joillekin sekä suomalaisille että siirtotyöläisten kotitalouksille myös merkittävä lisätulojen lähde.

Tutkimuksessani käy ilmi, että keräily lisäksi voi inspiroida kehittämään ja visioimaan uudenlaista liiketoimintaa. Keräilyssä muodostuu myös monenlaisia taloudellisia suhteita esimerkiksi vaihtoja lahjakäytäntöjen sekä perheiden tai muiden pienyhteisöjen sisäisen työnjaon kautta. Keräilytalouksien suhteet eivät ole vain ihmisten välisiä, vaan niitä voi kuvata pikemminkin elävinä monilajisina verkostoina, joissa keräilytuotteet, puut ja metsän muut eliöyhteisöt sekä moninainen orgaaninen ja ei-organen aines muotoutuvat aktiivisessa ja osin ennalta-arvaamattomassakin keskinäisessä vuorovaikutuksessa.

Metsäteollisuuden toimijat korostavat mielellään puuntuotannon ja metsien muun käytön rinnakkaiselon mahdollisuuksia. Onkin totta, että metsäautotiet ja metsäkoneiden urat helpottavat sieni- ja marjasaaliiden ääreen pääsemistä, puuston harvennus voi jopa lisätä marjasatoja, ja hakkuuaukeiltakin voi poimia korvasieniä ja myöhemmin vadelmia. Tuotoksen rinnakkaiselon lisäksi puuntuotan-

non kanssa toimeen tuleminen tarkoittaa kuitenkin myös epävarmuutta lähimetsien tai tuttujen keräilypaikkojen säilymisestä, jatkuvaa uusien sieni- ja marjapajien etsimistä hakkuissa menetettyjen tilalle sekä välimatkojen pitenemistä mieluisiin tai keräilyn kannalta mielekkäisiin metsiin. Monille ei-inhimillisille eliöille plantaasimainen puuntuotanto tarkoittaa lisäksi paljon tätä vakavampia häiriöitä, mikä näkyy lajitasolla metsien monimuotoisuuden köyhtymisenä.

Metsätalouden plantaasimaiset käytännöt ovat siis läsnä keräilyn arkisissa järjestyksissä: sen mahdollisuuksissa, maisemissa ja rytmeissä. Erojen esiin lukemisen metodologia kuitenkin muistuttaa, että plantaasit ja plantaasimaisuudet eivät ole lähtökohtaisesti ensisijainen tai ainoa keräilyä määrittävä tekijä, vaan yksi muiden joukossa, monimutkaisesti toisiin kietoutuneena. Tutkimuksessani esimerkiksi hyvinvointivaltion järjestykset, palkkatyöelämän velvoitteet, hoivavastuut ja huolenpidon suhteet, sukupolvien ajan kerrostunut paikkatieto, ilmavehän

”[O]liko se viime syksynä vai edellis-syksynä kun pankin täti soitti, että teiän rahaliikenne ei toimi [nauraa] teiän rahaliikenteessä ei tapahdu mitään kun pankist ei menny sit enää ku laskut, kun me elettiin oikeestas koko se heinäkuusta lokakuuhun asti niillä metsäst tulleilla rahoilla [...]”

kasvava hiili-
dioksidipitoi-
suus, metsien
muuttuvat
eliöyhteisöt, tek-
nologiat karttasoi-
velluksista sieni-
veitsiin ja liiken-

nevälineisiin sekä keräilijöitä liikuttava, sieniä kuivattava ja marjoja pakastava fossiilinen ja muu energia osallistuvat tilanteisesti vaihtelevalla intensiteetillä keräilytalouksien muotoutumiseen.

Ristiriitoja ja sinnikästä toimeentuloa

Keräilyn moninaisissa talouksissa puun-
tuotannon plantaasimaisuuksiin myön-
nytään ja sopeudutaan samalla, kun niitä
aktiivisella toiminnalla ja passiivisella

”[V]iime talavenaki hakattiin semmonen, mistä minä oon ruukannut rouskut kerätä, ihan aukiaksi, että siellä ei enää minun elämän aikana oo rouskuja siinä kohti. Pittää katella eri paika[-] siinä meni herkkutattipaikat kans.”

huomiotta
jättämisellä
kyseenai-
laistetaan.
Tämä risti-
riittäisyys it-
sessään
haastaa

plantaasiosentrismiä, joka ilmenee ilmiöiden ryhmittymisenä yksiselitteisesti suhteessa ensisijaistettuun plantaasituotantoon. Verkostomaisesti hajaantunut ja moninaisia merkityksiä saava keräily ei asetu suoraviivaisiin suhteisiin plantaasimaisen tuotannon kanssa: sienestäjälle jopa hakkuuaukea voi olla samaan ai-

”Pikkusen ennen sitä [koskikalastus]paikkaa oli semmonen aivan mielettömän hyvän näkönen iso hakkuuaukio, ja määh pojalle sanoin, että mun on kyllä pakko pysähtyä kattoon.”

kaan plantaasitaloudelle menetetty sienimetsä ja lupaava tai keräilymuistojen kyllästävä korvasieniapaja.

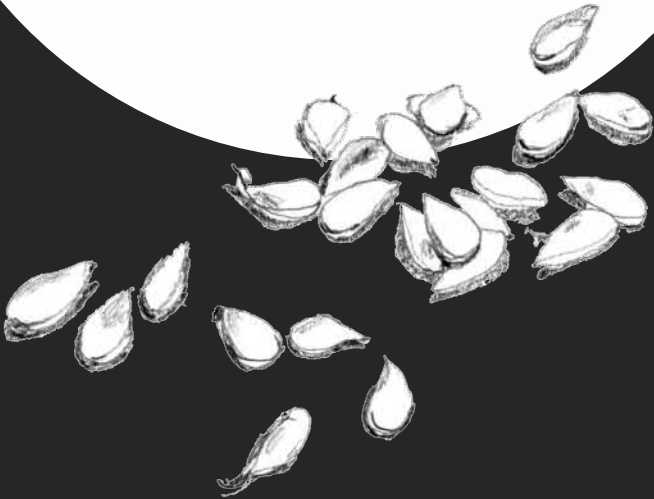
Hakkuuaukeiden haltuun ottaminen korvasienipaikkoina on äärimmäinen esimerkki keräilyn sinnikkyudesta ja ennalta-arvaamattomista mahdollisuuksista. Vaikka hakkuuaukeille paikantumista tuskin voi pitää plantaasimaisen tuotannon vastustamisena, sen voi kuitenkin nähdä järjestävän uusiksi plantaasitalouksien tuottamia suhteita ja mahdollistavan ei-plantaasimaisen toimeentulon ja

siihen kietoutuneen hyvinvoinnin käytäntöjä. Siten keräily voidaan ymmärtää toimeen tulemisena paitsi

elinympäristöjä raunioittavien tuotannon muotojen kanssa, myös niistä riippumatta ja niiden jälkeen.

Kirjoitus on julkaistu alkuperäisessä muodossaan verkkojulkaisu Versuksessa 24.2.2021. Se perustuu kirjoittajan vertaisarvioituun tieteelliseen artikkeliin ”Sienestystä pohjoisilla puupelloilla: metsien moninaiset taloudet ja plantaasiosentrismin ongelma”, joka julkaistiin Alue & Ympäristö -lehden teemanumerossa 2/2020 Luonnon, työn ja talouden materialismit.

Ohjeita omavaraistuvalle

poimintoja Omavaraopiston opiskelijoiden
haastatteluista lokakuulta 2021

Tietysti tarvitaan semmost hyvin käytännönläheistä tietoa et miten kasvit kylvetään tai istutetaan ja miten niitä hoidetaan. Mut sen lisäksi myös sit just tommosia ehk kokoavampia. Ymmärrystä erilaisista kasvuympäristöistä tai maatyypeistä. Millaselta paikalta kannattaa etsiä marjaa ja millaiselta paikalta kannattaa etsiä mitäki sientä. Millon sato valmistuu, ehkä erityisesti keräilyssä korostuu. Totta kai se pitää tietää myös palstalla.

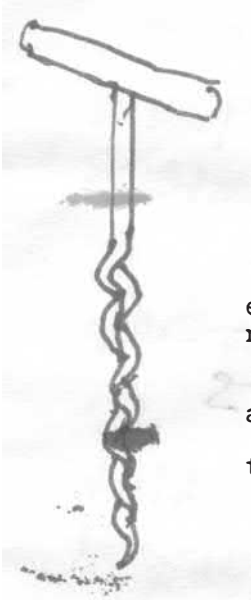
Pitää oppia aika monta asiaa. Ja tietää mitä priorisoida, milloin, koska on niin paljon asioita, ja myös olla hukkumatta siihen ja stressaantumatta. Että on joku yleiskuva ja päivä kerrallaan päättää, että mitä tekee nyt ja missä on järkeä ja myös mistä nautin. Ja sitten on ihmisen perustarpeet, lämpö, vedensaanti, polttopuut ja sellaiset.

Mulle on merkittävämmäks jotenki noussu siihen kokonaisuuteen sisältyvien vuorovaikutusten hahmottaminen, et jos mä otan viljelyyn jonku uuden kasvin ja sit se kylvöaika onki sama ku jonku toisen kasvin ja sit siihen tulee ihan kauhee kiire. Tavallaan että ei hahmota sitä vaan sinä että mitenkä hyvä se joku yks kasvi on, vaan et miten se on suhteessa niihin kaikkiin muihin kasveihin mitä on viljelyssä ja mihin aikoihin niitä asioita tehään.

Yleisesti semmosten syklien hahmottaminen, et siemenkasvit, miten ne juurekset saa säilymään niin hyvinä, että ne jaksaa tuottaa siemeniä tai miten se siementuotanto järjestyy. Sen lannan sykli, mä ite aattelen et tosi tärkeä on myös taito ylläpitää ja parantaa sitä sen maan kasvukuntoa haalimalla niitä ravinteita ja orgaanista ainetta.

Varmaan tarvis jonkunnäköistä ymmärrystä siitä maaperästä, mimmoseen paikkaan nyt sit asettuu, et mitä on mahdollisuus kasvattaa, ja sit tietysti huomioiden ne omat tarpeet, et mikä olis se olennaisin juttu, mistä se ravitseminen sit koostuu.

Se on myös ihan merkittävä tietotaito, et mitä sillä ruoalla sitten tehdään, miten sitä voi käsitellä. Ja must tuntuu, et tämmöses elämäntavas missä se raaka-aineiden määrä on hyvin rajattu niin korostuu se, et sen mielekkyyden kokemuksen ylläpitämiseksi esimerkiks ruuan vaihtelevuuden kautta, niin on paljon tärkeempää tietää, miten eri tavalla jotain raaka-ainetta voi käyttää, kun sulla ei ole raaka-ainevalikoimaa, josta jokaista sä osaat käyttää vain yhdellä tavalla. Niin tässä tavallaan valikoima on rajattu ja käyttötavat olis sitä parempi mitä moninaisemmaks ne sais.

On se aika vahvasti kokemuksellista, että ei sitä pystyis ihan oikeestaan sanoilla erittelemään ja antamaan tarkkoja ohjeita, että näin kun teet niin tulet omavaraiseksi. Se on semmosta suurpiirteisistä tietämistä, tavallaan. Vähemmän tarkkaa, semmost summittaisempaa kun ehkä sellainen tieto mihin on tottunu, että laita puolitoista ruokalusikkaa etikkaa. Joissain asioissa on tarkkaa mutta pääosin se on semmosta summittaista, no ton verran.

Ehkä se tieto ja taito tarttuu parhaiten sen oman kokeilun ja yrityksen ja erehdyksen kautta. Toki siinä on osa sitä yleistä teoriaa, mut sit siinä on aika paljon sellasta luonnon lukua ja säihin reagointia. Se on aika kokonaisvaltaista se tieto ja taito, sekä pään että kehon ymmärrystä ja kykyä tehdä asiat. Ja aika paljon siihen kuuluu kans epävarmuuden ja pettymyksen sietoa ja sietokyvyn kehittämistä.

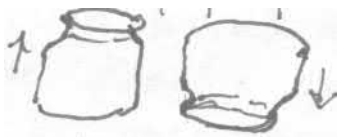

Haastavinta omavaraisuudessa on, että miten oman mielen kanssa tulee toimeen, einiinkään se, että oppiiko, tai pystyykö niihin manöövereihin, niihin erilaisiin päivittäisiin töihin, jota siihen kuuluu.

Ja sitten pitää myös ymmärtää, että yhteisössä eläminen ja yhdessä tekeminen on tärkeä osa sitä, ehkä ei tarvi ajatella, että kaikki on tehtävä itse ja oltava kaikessa hyvä. Oppia kysymään ja auttamaan muita.

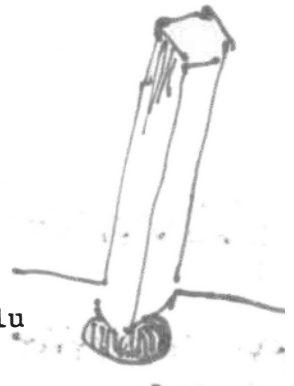
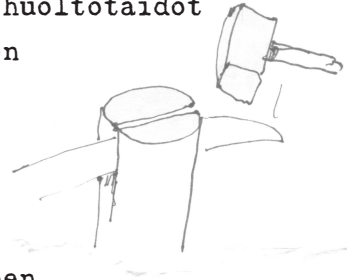
Varmasti kannattaa vaikka naapureiden kanssa jutella, verkostoitua lähiseudun ihmisten kanssa, vinkkejähän saa aina niiltä, jotka itsekin harrastaa ja tekee.

Opettelee joltain muulta jonkun systeemin mikä toimii ja seuraa sitä. Ja sit lähtee kokeilemaan.

Kestävemmän tulevaisuuden rakentamiseen tarvittavia taitoja

- ruuan tuotanto (viljely, keräily, metsästys, kalastus) [ilman fossiileja]
- lajien tunnistaminen ja erityistarpeiden tietäminen
- säilöminen ja säilöntäpaikan rakentaminen
  - etikoiminen, hapattaminen, kuivaaminen, suolaaminen, umpioiminen, kääntely..
- lämmöntuotanto (puiden kaataminen, karsiminen, esijalostus, kuljetus, pilkkominen)
- kodin ja rakennusten ylläpito- ja huoltotaidot
- kaivon rakentaminen & kunnostaminen
- työvaiheiden lomittaminen
- sään tunteminen
- luonnon seuraaminen
- pettymysten käsittely
- työkaluista/tavaroista huolehtiminen
- työkalujen huoltaminen
- vaatteiden tekeminen (neulominen, virkkaaminen, ompelu, kankaan valmistaminen, langan tekeminen) nahkatyöt
- itsensä johtaminen
- armollisuus, kohtuullisuus
- ruuan jalostaminen
- hellan käyttäminen
- itsetuntemus
- sosiaaliset taidot (naapurisopu)
- kokonaisuoptimointi
- kaupan hieronta & oman työn hinnoittelu

Tämä paikka on merkityksen, pettymysten ja oppimisen paikka. Sisäinen maailma on vahva täällä ja mieli täyttyy ristiriitaisista tunteista. Tavallaan vihaan tätä paikkaa, sen jatkuvaa työmäärää ja kasvun mukanaan tuomia epäonnistumisia. Täällä kokee riittämättömyyttä kaikista tekemättä jääneistä töistä (unikoiden harventaminen) ja vääristä valinnoista (savipaakkujen poistaminen ravistelematta). Näenkö kauneutta? Vai keskeneräisyyttä?

Munkki Stefanos oli tavallaan oikeassa. Kasvimaa on resurssi eikä intohimo. Tätä ei ole luotu kauneutta ajatellen vaan käytännöllisistä syistä. Tavoitteena ruokkia nälkäinen ruumis eikä rakastua ja riemastua. Täällä tehdään työtä eikä ihastella, ihmetellä ja innostuta.

Onko suhteeni tähän paikkaan yksioikoinen, raskas ja väkivaltainen? Entä jos täytyisin riemulla katsoessani sinistä taivasta kohti kurottavaa kukintonsa aloittanutta auringonkukkaa, joka peittää kirkkaankeltaisten terälehtiensä ja valtavan siemenkotansa taakse sen kohdan, jossa taivas, Repokankaan koivumetsä ja pellon poikki kulkeva sähkölinja risteävät toisensa. Voisinko nauttia punajuurten tummanpunaisista naatin varsista, jotka elokuun lopun polttava aurinko vastavalon voimalla muovaa lähes mustiksi. Nauttisinko sipulien putkimaisista varsista, jotka juuresta ovat tumman vihreät, mutta muuttuvat -toiset hitaana liukumana, toiset jyrkän taitteen jälkeen - keltaisiksi ja ruskeiksi.

Viilenevän syksyn keskelle ilmestynyt aurinkoinen päivä on yllättänyt minut. Kokeuden aikaansaama kosteus vaellussaappaissani muhineissa villasukissa on vaihtunut sisäreisien, käsivarsien ja selän orastavaan hikeen. Jostain syystä eilen illalla ihastelemani ruska on kaikonnut eikä löydä sitä enää. Voisi olla heinäkuun keskivaihe, ellei tuleentuneet unikot ja korjatut herneet sitä minulle paljastaisi. Luonto tuntuu antavan lupauksen kesästä, joka on ikuinen ja lempeä. "Älä kiirehdi", se tuntuu sanovan, "ei ole mitään syytä stressata, murehtia sillä vielä on aikaa ja minä annan sitä ikuisesti sinulle lisää". Eilisen pehmeä kaipaus lepoa, rauhaa ja talvea kohtaan on poissa.

Peltolasta on tullut minulle koti ja kasvimaasta sen yksityisin paikka. Tänne tulen kun muutakaan ei ole ja kun aikaa muilta töiltä liikenee. En osaa toimia rivakasti vaan teen töitä rattoisasti ja omasta ajasta nauttien. Nyt mustikan poiminta on korvannut kasvimaan tuoman oman ajan ja rauhassa olemisen tarpeen.

Kuulen, miten ohi ajavan pyörän ketjut kitisevät ja vaihteisto rahisee. Autotien pauhu kuuluu taustalla, tuuli kahisee puissa. Satunnaisesti korviini kuuluu ohi lentävän kimalaisen tai kärpäsen surina, heinäsiirran sirtys tai laiduntavan sonnin mylväisy.

Kuulen miten ohi ajavan pyörän ketjut kitisevät ja vaihteisto rahisee. Autotien pauhu kuuluu taustalla, tuuli kahisee puissa. Satunnaisesti korviini kuuluu ohi lentävän kimalaisen tai kärpäsen surina, heinäsiirran sirtys tai laiduntavan sonnin mylväisy.

Jäniksen papanat!

Mun rruskean kuonon kautta siinä meni serkun aviokani! Onnex mää oon tarpeex riksu etten loikkinut mokomaan pyydykseen, ja voe kautta viiksien nyt kamua siellä suolistetaan ja turkki lähteepi.

Mää en ymmärrän noita kananaivoisia, karvattomia kaksijalkoja kun tolleen pyytää epärehellisesti eikä ees anna kalmanpuraisua niskaan vaan syytää tulta ja mustia kiviä sieluun!

No eip meil ollukkaa serkun aviokaninx kaa hyvii välei ku hää popsi mun mehukkaat heinät ja papanoitsi kolon eteen! Kyl sillon savu korvista kohosi!

Hyvä kun syövät mokoman.

Kuuma aurinkokin alkaa helottaa ja polttaa poroksi apilan kukat ja kaalit ruoka-alueelta. On noista kaksijaloista sillon hyötyä kun jättävät meille ryvettyneet kaalinpäät ja porkkanat mehevälle pellolle!

Miksiköhän mää ylväs jänis tuhlaan kesää kattoen kun sukulaista nyljetään, niin muoditon kuin onkin tuo mädältä kalalta haiseva, rusehtavan harmaa turkki, itellä sentään kiiltävä ja ruskea on, tätä kelpaakin puolisolle esitellä!

Lihaisen muhevut hajuaromit yltää tänne asti, ihan häntä väpättää vaikka onhan niitä serkkuja kuollu tänään jo neljä kappaletta, mut määpä loikin tonne pellolle ja vien pari porkkanaa tuliaisiksi pesälle ettei vain nälkiintyisivät!

Mut kyl tommonen jänön turkki itellekin kelpaisi pesän mehusteeksi kun alkaa maalattia käydä selkää kolottamaan jo tällä iällä, talvikin tulossa.

Kettu syököön nuo karvattomat apinat, mun puolesta saisivat häipyä mun urheilukentältä, enää ei saa ees harjotella ilman että saa kuolon sydämeen ja päättyy vinolle pöydälle leikeltäväksi. Pyh 7 poikasta oottaakin jo lounasta nii mää lähenkin tästä.

Aamu

Rukkisien tunnistus

Rukkisienet näyttävät aivan tavallisilta sieniltä mutta oikeasti ne kutovat ympärilleen seitin ohuita lankoja jotka ovat äärimmäisen kestäviä ja tahmeita, jolloin uhri joka on kulkenut metrin etäisyydeltä sienestä, sotkeutuu lankoihin jotka toimivat samalla tavalla kuin lihansyöjäkasvit ja sulattavat eläimen ravinnokseen.

Tällöin rukkisien tunnistaminen on tärkeää, sen tunnistaa sinisestä laikusta lakin keskiosassa.

Sieni tekeytyy usein haperoksi, tunnistaaasi rukkisien liiskaa se välittömästi nopeimmalla mahdollisella tavalla esim. lapiolla tai hyppäämällä sen päälle jolloin langat katkeaa ja sieni kuolee.

Jos takerrut lankoihin, pelastusta ei ole.

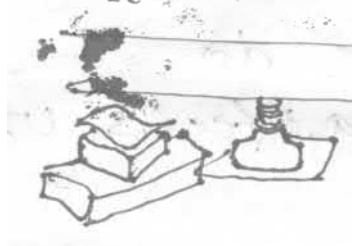
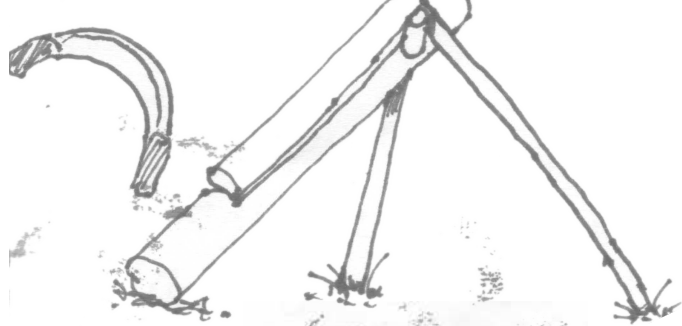
Aamu

Karljohannauraminen eli herkkutattien (tansk. 'karljohan') keräilyssä tarvittava tunnetaito, jolla käsitellään sienestyksessä esille nousevia tunteita. Nimestään huolimatta karjohannauraminen auttaa positiivisten riemuntunteiden kanavoimisen lisäksi selviytymään myös sienestykseen liittyvistä pettymyksen tunteista esimerkiksi herkkutattien loistaessa poissaolollaan. Karljohannauraminen auttaa myös käsittelemään ne tunteet, jotka heräävät kun pannulle on eksynyt todella madonsyömä sieni. Tällaisessa tilanteessa päästä ilmoille kuuluva naurun remakka ja tatti matoineen ääntä kohti!

Asiat, joita teemme, ja miten se vaikuttaa meihin

*Breaks open the habitual everyday indifference
(Mauvaise Troupe Collective: The ZAD and NoTAV, 2018)*

luonnon hyväksikäyttö ja kieli kulkevat käsi kädessä
meidän viherpesun ajassamme
sanat menettävät merkityksensä
hienosti muotoilluissa muoviin käärityissä tuotteissa
kestävyys reilu kauppa ekologinen ilmastokompensaatio
paremman maailman puolesta osta tämä
tämän päivän kulutusyhteiskunnassa meille
kerrotaan että muutos tapahtuu kun
ostamme oikeita tuotteita
kuluttajiksi tyypistettyinä
sanojen ja kuvien kautta omaatuntoamme
tavoittelevat tuotteet yrittävät saada aikaan tunteen
maailman muuttamisesta parempaan suuntaan
nokkela strategia sillä usein yritämme oikeuttaa tekomme
mukavasti eksoottisessa yltäkylläisyydessä
kapitalismin näennäismaailmassa

tarve uudistaa
kieleamme
menettänyt merkityksensä
niin kutsutut johtajat
poliitikot

bisnespomot
mediatiedottajat
mainokset
näytöt

jonkinlainen nonverbaali
aktivistikäytäntö ja jokapäiväisen elämän todellistaminen
kaikki tarpeemme suhteessa
siihen
yhteisö ruoka terveys hengellisyys

keholliset ilmastotunteet
makaan vatsallani ruuhikossa
tuntuu sopivalta kirjoittaa
tämä ehkä uida joessa
puhdistakseni väsyneen pääni
sen jälkeen kun aloin oppia omavaraisuudesta lähempänä kolmea-
kymmentä
jotenkin ilmastohuoleni osittain vähenivät
normaali skandinaavinen kaupunkielämä
etuoikeutettu kuluttaja näyttää
entistä absurdimmalta
on vaikea toisinaan käsittää ja muotoilla
monimutkaisia ja tuhoisia
yhteiskuntia

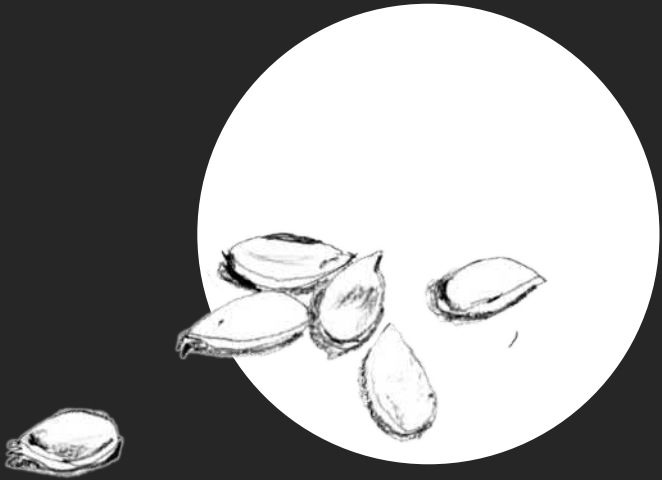
kävellä ympäriinsä kaduilla
sloganit vihreät puolueet illuusiot
antaa mennä tuulimyllyt ja sähköautot
tämä ja tuo vihreä pakkaus
takaisin johonkin rakentavaan
siihen suhteeseen
omavaraisuuden ja henkisen hyvinvoinnin välillä
itsenäisyyden tunteen
vaikutuksen ympäristöön
omien perustarpeiden ylläpitämiseen
ja vetäytymisen, osittain
ainaisten näyttöjen media-ahdistuksen
mainosten saasteiden kulutuksen
kyllä. on pelon päiviä
ja pessimismiä vaikka
vähemmän oppimisprosessissa
omavaraisuudesta
yhdessä
taas päivä kaivamista ja kylvämistä
loppuen lauseeseen
käytännön merkityksellinen työ
elämää ylentävä

olin päättänyt
saada päätökseen
siementen
kylvötyön mutta
säällä oli muita suunnitelmia
ja alkoi
sataa kovasti
näkemyseni
säystä on muuttunut täysin

ajatus että neljän vuoden kuluttua
tämä toimii muistutuksena
prosessista ja tunteista
että työllä mitä teet on
merkitys pidemmällä aikajänteellä

poisoppiminen edelleen läsnä jossain
takaraivossani
minulla oli joku epämääräinen kysymys tai ajatus
yhteisestä intuitiosta ja poisoppimisesta
synonyymeina yksinkertaisuudelle

aurionkukat, näkemyseni
säystä on muuttunut täysin sen jälkeen kun
opin viljelemään sen jälkeen kun aloin elää
alkeellisemmin

Mehiläishoitajat ja epävarmuudessa tietämisen taito

Kaikki tietävät, että mehiläisiä tarhaamalla saadaan hunajaa, mutta harva osaa kertoa, miten – mehiläishoitajia lukuunottamatta. Mehiläishoito tuottaa kuitenkin myös mehiläishoitajille aina uusia yllätyksiä ja hankaluuksia. Milaista on mehiläishoidon asiantuntijuus, ja miten mehiläisistä tiedetään epävarmuuksien keskellä?

Mehiläishoito on malliesimerkki lajien välisestä yhteismuotoutumisesta ja siinä tuotetusta toimeentulosta. Mehiläiset elävät tiiviissä yhteydessä ympäristöönsä kasveja pölyttämällä ja mettä keräämällä. Mehiläishoitajat osallistuvat mehiläisyhdyskuntien toimeentuloon luomalla mehiläisille sellaiset olosuhteet, joissa he voivat toivoa niiden selviävän, lisääntyvän ja tuottavan runsaasti hunajaa. Hunaja taas tuottaa mehiläishoitajille

tuloja tai vähintäänkin makeutta ruokapöytäan.

Tällaisia yhteenkietoutuneita elinehtojen uusintamisen ja yhteiselon käytäntöjä kutsun väitöstutkimuksessani keskinäiseksi toimeentuloksi. Mehiläishoidossa keskinäisen toimeentulon prosesseja luonnehtivat moninaiset epävarmuudet. Mehiläiset niveljalkaisina, hyönteisten luokkaan kuuluvina olentoina ovat ihmisen näkökulmasta kaukaisia ja vieraita

toisia, joiden kanssa toimiminen ei perustu yhteisymmärrykseen.

Tarhattuinakin mehiläiset toteuttavat vahvasti omaa toimijuuttaan, mikä aika ajoin yllättää mehiläishoitajan. Toisinaan hoitajaa voi kohdata iloinen yllätys vaikkapa runsaan tai erityisen maistuvan hunajasadon muodossa, mutta usein mehiläishoitaja törmää myös odottamattomiin ongelmiin, kuten yhdyskuntien parveilla tai mehiläisten kieltäytyessä vastaanottamasta uutta kuningatarta.

Mehiläishoidon yllätyksellisyys ja hankaluus eivät kuitenkaan johdu vain mehiläisten toiminnasta. Lähemmin tarkasteltuna mehiläishoito on monimutkainen kudelma sekä inhimillisiä että ei-inhimillisiä toimijoita ja niiden välisiä suhteita. Etenkin suosiotaan kasvattavassa kaupunkitarhauksessa ajoittaisia hankaluuksia eivät aiheuta vain mehiläiset itse, vaan ongelmat kumpuavat myös mehiläisten ja ihmisten odottamattomista kohtaamisista. Esimerkiksi parveillessaan mehiläiset asettuvat kaupungissa mielellään savupiippuihin, tuuletuskanaviin ja muihin ihmiskäytössä oleviin onkaloihin.

Parveilu ei ole ongelmallista vain ihmisten ja heidän rakennelmiensa kannalta, vaan myös parveilevien mehiläisten. Tarhamehiläinen ei elä luonnonvaraisena Suomen leveysasteilla, joten villien yhdyskuntien talvehtiminen on epävarmaa. Epävarmuutta lisää tarhamehiläisyhdyskuntiin viimeisten vuosikymmenien aikana pesiytynyt vieras loinen, varroapunkki. Punkki on levinnyt kansainvälisen mehiläiskaupan mukana lähes kaikkialle, missä mehiläisiä tarhataan. Se aiheuttaa yhdyskuntien heikentymistä ja lisää osaltaan niiden talvikuolemia.

Varroapunkki on hyvä esimerkki siitä, miten mehiläishoidon paikalliset käytännöt ja yhdyskuntakohtaiset epävarmuudet kytkeytyvät laajempiin yh-

teiskunnallisiin ja ekologisiin kysymyksiin. Loisen leviämisen lisäksi globaalisti liikkuvat saastevirrat sekä säätiloja ja kukinta-aikoja muokkaava ilmaston lämpeneminen ovat muuttaneet mehiläisten elinympäristöjä. Tämänkaltaisten planeettaaristen ilmiöiden aiheuttamaa epävarmuutta on alettu pitää leimallisena nykyiselle aikakaudelle, eikä mehiläishoito ole sen ulottumattomissa edes suhteellisen suojaisessa Suomessa.

Epävarmuuden sietämisestä ja tietämisestä

Olen tarkastellut tutkimuksessani mehiläishoidon asiantuntijuuden kehittymistä ja toteuttamista suhteessa edellä kuvailemiini epävarmuuksiin – sekä mehiläisten omasta ennakoimattomasta toiminnasta että niiden elinympäristöjen muutoksista johtuviin. Esitän, että mehiläishoidon asiantuntijuus näiden epävarmuuksien keskellä tarkoittaa paitsi toiminnassa vaadittavien tietojen ja taitojen opettelua, myös erityisten tilanteisten tietämisen tapojen omaksumista.

Tilanteiset tiedot (*situated knowledges*) on feministiteoreetikko Donna Harawayn kehittämä tieteen tutkimuksen käsite, joka korostaa tiedon erottamattomuutta kytkeytymistä tietämisen konteksteihin. Harawayn mukaan tieto on aina sitoutunut tiettyihin paikkoihin ja aikoihin ja niissä muotoutuviin suhteisiin sen sijaan, että oletettaisiin ylhäältä katsova, riippumaton ja autonominen tiedon subjekti. Tiedon tilanteisuus tarkoittaa sekä tietäjän että tiedontuotantoon osallisten muiden toimijoiden – toisten ihmisten, teknologioiden, instituutioiden ja vaikkapa mehiläisten – paikantuneisuutta suhteessa toisiinsa ja maailmaan. Tilanteisessa tietämisessä maailman aktiivinen toimijuus sen moninaisissa muodoissa siis tunnustetaan tiedontuotantoon osalliseksi.

Paikallisuudestaan huolimatta tilanteiset tiedot eivät ole irrallisia ylipaikallista materiaalis-semioottisista järjestyksistä, kuten kansallisista ja kansainvälisistä politiikoista, talouden suhteista ja rajat ylittävistä ympäristökriseistä, vaan päinvastoin ne muotoutuvat näiden osana. Esimerkiksi Marja Vehviläinen on tutkimuksissaan todennut, että naisjärjestöjen paikallista ruoantuotantoa koskevassa tilanteisessa tiedontuotannossa nivotaan yhteen kokemustietoa ja tutkimuspohjaista tietoa globaalien mittakaavan ympäristöongelmista.

Kun tietoa tarkastellaan moninaisissa konteksteissaan muotoutuvana, myös näkökulma asiantuntijuuteen muuttuu. Asiantuntijat, heidän tietonsa ja asiantuntijuuden alat eivät ole toisistaan erillisiä vaan yhteenkietoutuneita kokonaisuuksia, kuten asiantuntijuutta fenomenologisesti tutkinut Gloria Dall'Alba on todennut. Tällöin huomio kiinnittyy asiantuntijana olemisen ja asiantuntijaksi tulemisen tapoihin, joita voidaan kutsua asiantuntijuuden ontologiseksi ulottuvuudeksi.

Seuraavaksi tarkastelen, miten mehiläishoitajien asiantuntijuus kehittyi ja miten sitä toteutetaan tilanteisina tietämisen tapoina yhtäältä mehiläishoitajien sosiaalisissa verkostoissa ja toisaalta käytännön työssä mehiläistarhoilla. Miten mehiläishoitoon liittyvistä epävarmuuksista tiedetään ja miten niiden kanssa eletään?

Minun, sinun ja oikea tapa

Mehiläishoitajien asiantuntijaksi tulemisen prosessi alkaa tavallisesti mehiläishoidon peruskurssilla tai alan keskusjärjestön Suomen Mehiläishoitajain Liiton (SML) julkaisemista käsikirjoista tai verkkomateriaaleista opiskelemalla. Kurssien ja materiaalien kautta tulevat

mehiläishoitajat tutustuvat käytännöltään melko yhtenäiseen, hunajantuotantoon keskittyvään mehiläishoidon tapaan. Vaikka esitellyt hoitokäytännöt ovat pääpiirteissään samantlaisia, sekä kurssilla että SML:n julkaisuissa on kuitenkin tilaa myös mehiläishoitajien moninaiselle kokemukselliselle tiedolle ja omille tekemisen tavoille, jotka voivat toisinaan olla ristiriidassa valtavirtaisten käytäntöjen kanssa.

Kokemuksiaan ja näkemyksiään jakavat myös muut kuin kurssien vetäjät ja liiton julkaisuihin valitut mehiläishoitajat. Vertaisoppiminen on tyypillistä mehiläishoitajien paikallisyhdistyksissä, seminaareissa sekä tietenkin sosiaalisessa mediassa. Mehiläishoitajien keskusteluissa jaetaan kokemuksia ja havaintoja mehiläishoidosta ja hoitokäytännöistä, jotka usein vaihtelevat hoitajasta riippuen: sanotaankin, että on olemassa minun, sinun ja oikea tapa hoitaa mehiläisiä.

Mehiläishoidon asiantuntijuus siis rakentuu pääosin yhtenäiselle tiedolliselle pohjalle, mutta on käytännön työssä moninaista ja vuorovaikutuksessa muuttuvaa. Mehiläishoidosta ei siis tiedetä vain yhdellä, tiedollisten auktoriteettien sanelemalla tavalla, vaan tietäminen perustuu olennaisesti myös mehiläishoitajien omiin ja jaettuihin kokemuksiin – ja keuluihin.

Yllätyksellisessä mehiläishoidon arjessa tarhaajat joutuvat usein tekemään muitakin kuin oppikirjamaisia ratkaisuja. Lisäksi monet mehiläishoitajat kehittävät tietoisesti uusia hoitokäytäntöjä ja välineitä esimerkiksi parvien kiinniottoon tai mehiläisvahan sulattamiseen. Toimivat nämä kehitelmät tai eivät, ne osoittavat, että mehiläishoidosta tietäminen on paitsi käytännönläheistä, usein myös luovaa ja uteliasta.

Mehiläishoitajat jakavat keskenään onnistumisen kokemusten lisäksi myös kertomuksia virheistä ja epäonnistumisista sekä pyytävät toisiltaan neuvoja, jos asiat menevät odottamattomasti pieleen. Kokeneetkaan mehiläishoitajat eivät yleensä esiinny kaikkitietävinä. Sen sijaan mehiläishoidon muistutetaan usein olevan jatkuva oppimisprosessi, jossa virheiden tekeminen sekä omista ja toisten virheistä oppiminen kuuluu asiaan.

Esimerkiksi yhdyskuntien parveilua ei kokenutkaan mehiläishoitaja voi täysin varmasti ennaltaehkäistä, vaikka parveilun ennusmerkkien havainnoinnissa, parven kiinniotossa ja sen pesäyttämässä voikin vuosien mittaan harjaantua. Vaikka epäonnistumiset saattavat kouluttaa, ne eivät kookaana kyseenalaista mehiläishoitajan asiantuntijuutta: mehiläishoitaja kuitenkin erottuu tiedoillaan ja taidoillaan ei-mehiläishoitajista.

Jatkuvan oppimisen eetos ja epäonnistumisten jakamisen kulttuuri osoittavat, että mehiläishoidon asiantuntijuus ei edellytä tietojen ja taitojen täydellistä hallintaa. Sen sijaan asiantuntijuus näyttäytyy alati käytännön työssä kehittyvänä. Tilanteisen tietämisen näkökulmasta tämä kertoo siitä, että mehiläisten mutta myös muun ei-inhimillisen maailman aktiivisen ja ennakoimattoman toimijuuden tunnistetaan olevan osa tiedontuotantoa. Siksi mehiläistarha onkin hoitajille vähintään kurssien ja vertaisverkostojen veroinen oppimisympäristö.

Havainnoista käytäntöihin

Mehiläishoitajat vierailevat tarhoillaan säännöllisesti keväästä syksyyn. Mehiläispesien äärellä he tekevät havaintoja esimerkiksi mehiläisten sikiöinnistä, menden ja siitepölyn keruusta, parveilun merkeistä sekä mahdollisista loisista ja taudeista ja toimivat näiden havaintojen mukaisesti. Aloittelijoille havaintojen ja aiemmin opitun yhdisteleminen käytännön toimiksi ei ole aina helppoa, ja mehiläisyhdyskunnan elämä saattaa näyttäytyä jopa pelottavan monimutkaisena.

Mehiläishoitajat harjaantuvat havainnoimaan mehiläisyhdyskuntien lisäksi niiden elinympäristöjä. Mehiläisten tiivis kytkeytyminen elinympäristöihinsä tarkoittaa, että mehiläishoidon toteuttaminen vaihtelee maantieteellisesti jopa Suomen sisällä. Myös paikalliset mikroilmastot, vuosittain vaihtelevat sääolosuhteet ja kunkin alueen satokasvit vaikuttavat hoitokäytäntöihin.

Toisinaan maantieteen ja säiden sanelemat tarhakohtaiset käytännöt ovat jopa vastakkaisia mehiläishoidon yleisiin ohjeistuksiin nähden. Jos mehiläiset esimerkiksi keräävät loppukesällä mesikastetta, jäävät hunajan sadonkorjuu, talviruokinnan aloitus ja elokuun varroantorjunta suositeltua myöhäisemmiksi, jotta talviruoaksi soveltumaton mesikastehunaja saadaan kerättyä pois pesistä. Mehiläishoidon jaettujen oppien ja suositusten suhteuttaminen paikallisiin olosuhteisiin ja yhdyskuntien yksilöllisiin tarpeisiin osoittaa mehiläishoidon tietämi-

sen tapojen muotoutuvan tiiviissä suhteissa mehiläisyhdyskuntiin ja niiden paikallisiin elinympäristöihin.

Mehiläishoidon asiantuntijaksi tuleminen läheisissä suhteissa mehiläisiin tarkoittaa muutoksia mehiläishoitajien toiminnassa ja tietoisuudessa. Mehiläishoitoa tutkineet Lisa Jean Moore ja Mary Kosut ovat todenneet, että mehiläisten läsnäololla on vaikutuksia niitä hoitavien ihmisten ajatteluun, toimintaan ja liikkeisiin. Vaikutukset eivät rajaudu mehiläisten välittömään läheisyyteen, vaan mehiläishoitajat saattavat alkaa laajemminkin havainnoida ja merkityksellistää ympäristöään aiemmasta poiketen. Esimerkiksi mehiläisten satokasvit ja niiden kukinta huomataan uudella tavalla, ja mehiläishoitajien silmissä kylmä kevät, sateinen kesä tai epätasaiset talvilämpötilat saavat uudenlaisia merkityksiä. Mehiläishoitajalle maailma paitsi näyttää erilaiselta, siihen myös muodostuu uusia tiedollisia, tunnepohjaisia ja eettisiä siteitä.

Sopeutuvaa pärjäämistä

Ymmärrys ja tieto mehiläisten elinympäristöistä voivat muistuttaa ei-vainihmillisen maailman ilmiöiden monimutkaisuudesta ja ristiriitaisuudesta. Esimerkiksi haitallisina vieraslajeina tunnetut kasvit, kuten jättipalsami ja kanadanpiisku, tiedetään myös hyväksiksi myöhäiskesän satokauden pidentäjiksi, ja niiden hävittäminen voi harmittaa mehiläishoitajia.

Kaupunkitarhaajien keskusteluissa ympäristön saastumisesta taas nousee esiin sekä saasteiden läpitunkevuus että niiden kanssa pärjääminen. Kaupunkimehiläishoitajat eivät kiellä saasteiden läsnäoloa urbaanissa ympäristössä, mutta tutkimuksiin nojautuen he vertaavat niitä maaseudulla runsain mitoin käytettyihin torjunta-aineisiin. Lisäksi he ovat

oppineet tietämään mehiläisten keinoista suodattaa meden epäpuhtauksia omiin kehoihinsa. Osa tarhaajista myös osallistuu suodatusyöhön valikoimalla, mistä kerätty siitepöly kelpaa myyntiin ja mikä vain kotikäyttöön. Tutkimustietoa, paikallistuntemusta ja käytännön työtä yhdistelemällä kaupunkitarhaajat rajaavat ympäristön saastumisen suhteelliseksi ja osin hallittavaksi hankaluudeksi, jonka kanssa ainakin toistaiseksi tullaan toimeen.

Tilanteisesti rakentuva, joustava ja dynaaminen asiantuntijuus mahdollistaa sopeutumisen mehiläishoidon väistämättömiin yllätyksiin ja muutuviin elinympäristöihin. Jopa edellä mainittu varroapunkki on vuosikymmenten mittaan arkistunut yhdeksi mehiläishoidon monista hankaluuksista. Mehiläishoitajat pyrkivät sopeutumaan siihen yhdessä mehiläisten kanssa punkkien määrää kontrolloimalla ja niiden kanssa paremmin pärjääviä mehiläiskantoja jalostamalla.

Punkkien määrän vähentäminen yhdyskunnista ei aina onnistu, ja niiden torjuntatoimenpiteet saattavat väärin toteutettuina olla mehiläisille haitallisia. Varroankestävien mehiläisten jalostaminen on sekin vielä työn alla. Vastoinkäymisestä huolimatta punkkien kanssa kuitenkin eletään ja mehiläishoitoa jatketaan, hoitokäytäntöjä tarpeen mukaan muokaten.

Tutkimusmatkoja raunioilla

Mehiläishoito on lajienvälisen toimeentulon prosessi, johon liittyy monenlaisia epävarmuuksia. Monet mehiläishoitoa nykyisin määrittävistä epävarmuuksista ovat peräisin ihmistoiminnasta ja – ironista kyllä – etenkin ruoantuotannosta sen intensiivisissä muodoissa. Torjunta-aineista ainakin laajasti käytetyt ja sittemmin Euroopan unionin alueella kielletyt neonikotinoidit on todettu pölyttäjille haitallisiksi, ja plantaasimaisen maatalouden laajat monokulttuuriviljelmät kaventavat mehiläisten ruokavaliota altistaen niitä taudinaiheuttajille.

Laaja-alaisten ja peruuttamattomien ympäristömuutosten tuottaman epävarmuuden näkökulmasta mehiläishoitoa voi tarkastella samalla tavalla kuin antropologi Anna Lowenhaupt Tsing kuvailee erään vahvasti ihmistoiminnan vaikutuspiirissä olevan sienilajin, tuoksuvalmuskkan keruuta: tutkimusmatkoina raunioille, joista on tullut yhteinen kotimme. Näillä matkoilla ei voi liikkua vain olemassa olevan tiedon varassa, vaan epävarmuuksien kanssa pärjääminen edellyttää tiedon tilanteisuuden ymmärtämistä ja tiedontuotantoon osallistumista.

Tilanteiset tietämisen ja tiedontuotannon tavat ovat tyypillisiä pienimuotoisessa ruoantuotannossa, jossa tuotetaan toimeentuloa ruohonjuuritasolla yhdessä moninaisten ei-vain-inhimillisten toisten kanssa. Samalla ruoantuotannon käytännöissä tullaan eläväksi osaksi näitä monilajisia suhteita. Mehiläishoitoakaan ei voi oppia tai siitä tietää jakamatta elämismaailmaansa mehiläisten, toisten mehiläishoitajien, satokasvien, varroapunkkien ja muiden mehiläishoitoon osallisten kanssa.

Mehiläishoidosta tietäminen onkin osallistumista arkisiin, paikallisiin käytäntöihin, jotka ovat kuitenkin samal-

la osa laajoja sosiaalisia ja ekologisia verkostoja. Mehiläishoidon asiantuntijaksi tuleminen edellyttää siis suhteiden muodostamista toisiin ihmisiin ja toisiin lajeihin lähellä ja kaukana. Tällaiset relationaaliset olemisen tavat saattavat mahdollistaa uudenlaisen tiedon ja uudenlaisten toimeentulon käytäntöjen kehittämisen ja omaksumisen myös mehiläishoidon arkea laajemmin.

Tilanteinen tieto avaa mahdollisuuksia ymmärtää epävarmuuksien sävyttämää maailmaa ja tulla toimeen sen kanssa, joskin aika ajoin vaivalloisesti ja toisinaan ikävästikin yllättyen. Hankaluuksista huolimatta mehiläisiä kuitenkin hoidetaan, hunajaa tuotetaan ja kasveja pölytetään vuodesta toiseen: sekä mehiläishoitajat että mehiläiset ovat toistaiseksi pystyneet sopeutumaan muuttuviin elinympäristöihin, joskaan eivät enää kaikkialla. Paikalliset mehiläiskadot ja luonnonpölyttäjien väheneminen ovat tuottavat osaltaan olemassaolon eksistentiaalista epävarmuutta, johon vastaimiseksi tarvitaan moninaista tietoa yhdessä elämisestä ja toimeen tulemisesta.

*Kirjoitus on julkaistu alkuperäisessä muodossaan sosiologisessa verkkomedia Ilmiössä 19.2.2020. Se perustuu kirjoittajan vertaisarvioituun tieteelliseen artikkeliin ”Beekeeping expertise as situated knowing in precarious multispecies livelihoods”, joka julkaistiin *Sociologia* -lehdessä 4/2019.*

Arkea ja utopiaa: omakätinen ruoantuotanto hyvinvointivaltiossa

Pienen mittakaavan ruoantuotanto moninaisissa muodoissaan elää ja voi hyvin eri puolilla maailmaa, myös pohjoismaisissa hyvinvointivaltioissa. Tilastokeskuksen mukaan joka kolmas suomalainen aikuinen kasvattaa syötäviä kasveja, ja lähes puolet keräilee marjoja ja kolmasosa sienä. Toiminta on sitä laajamittaisempaa, mitä kauemmas kasvukeskuksista siirrytään, mutta toisaalta kiinnostus erityisesti yhteisölliseen oman ruoan tuottamiseen on kasvussa myös kaupungeissa. Kotitarpeeseen, lähiyhteisöjen käyttöön tai lähimarkkinoille suuntautuva omakätinen viljely, keräily ja vaikkapa mehiläishoito eivät siis ole Suomestakaan teollistumisen ja jälkiteollistumisen myötä hävinneet, vaikka toiminnan muodot ja merkitykset ovatkin osin muuttuneet.

Omakätinen ruoantuotanto on siis osa monen hyvinvointivaltion asukkaan ar-

kea. Kun hyvinvointivaltio ymmärretään paikantuneina ja yhteenkietoutuneina taloudellisina, poliittisina ja kulttuurisina järjestyksinä, myös arkisilla toiminnoilla ja suhteilla on merkitystä sen nykyisyyden ja tulevaisuuden muotoutumisessa. Arkeen sisältyy sekä vankkoja ylisukupolvisia jatkuvuuksia että herkästi ajassa kiinni olevaa valmiutta muutoksiin. Mitäänsanomattoman tai merkityksettömän sijaan arkinen pitäisikin ymmärtää synonyymina hajaantuneesti ja monitahoisesti poliittiselle.

Hyvinvointivaltiot ovat muiden yhteiskunnallisten järjestysten tapaan ennennäkemättömän haasteen edessä: mukautuminen ja vastaaminen planetaariisiin sosioekologisiin kriiseihin on toteutettava viipymättä ja läpileikkaavasti kaikilla elämänalueilla. Olen tutkimuksessani tarkastellut arkisen ruoantuotantoon osallistumisen mahdollisuuksia edesauttaa tähän haasteeseen vastaamista.

Esitän, että omakätinen ruoantuotanto on tila *todellisille utopioille* kokonaisvaltaista hyvinvointia tuottavasta toimeentulosta ja siihen kytkeytyneistä, keskinäisriippuvuuksia tunnistavista suhteista ihmisten kesken ja lajien välillä.

Erik Olin Wright tarkoittaa todellisilla utopioilla sellaisia visioita tulevaisuudesta, jotka rakentuvat olemassaoleville mahdollisuuksille ja jotka ovat jo joiltain osin saavutettavissa tai toteutettavissa. Omakätisessä ruoantuotannossa eletään todeksi elinkelpoisempia tulevaisuuksia, vaikkakin väistämättömän osittaisesti ja erilaisten ristiriitojen läpäisemänä. Kaikessa epätäydellisyydessäänkin tällaiset arkiset utoppiset pyrkimykset voivat kuitenkin olla merkityksellinen osa sitä laaja-alaista murrosta, jonka edessä hyvinvointivaltiot nyt ovat.

Omakätinen ruoantuotanto on todellista utopiaa ensinnäkin ekologisesti vähemmän kuluttavina elämäntapoina, joita monet sen harjoittajat tavoittelevat. Vaikka omakätisen ruoantuotannon eri käytäntöjen ympäristövaikutukset vaihtelevat valtavasti, esimerkiksi viljelyssä pieni mittakaava, käsityövaltaisuus sekä teollisten lannoitteiden ja torjunta-aineiden vähäisyys tarkoittavat pääsääntöisesti resurssien kestävämpää käyttöä.

Omin käsin tuotettu ruoka ei kata Suomen kontekstissa kuin pienen osan kokonaiskulutuksesta, jolloin se keventää ruokajärjestelmän ympäristökuormaa vain maltillisesti. Hyvinvointivaltioiden tapaisissa rakenteellisesti ylikuluttavissa yhteiskunnissa onkin huomioitava myös välillisiä vaikutuksia, kuten toimeliaisuuden suuntaamista ekologisesti suhteellisen harmittomiin puuhiin: kun arkisesta lähiympäristöstä löytyy mielekästä elämänsisältöä, identiteetin rakennustarpeita ei välttämättä tarvitse etsiä kuluttamisesta, kaukomaakoilta tai inhimillisistä ja ekologisista resursseista kuluttavan uran luomisesta.

Tuotannon pienen mittakaavan vuoksi omakätisen ruoantuotannon toimeentulo-vaikutukset ovat tyypillisesti vaatimatonta, mutta eivät kuitenkaan olemattomia. Maaseudulla viljellään edelleen itse lähes puolet kulutetuista perunoista, ja marjojen suhteen omavaraisuus leikkaa läpi yhteiskunnan lähisuhteiden lahja- ja vaihtokäytäntöjen myötä. Omakätinen tuotanto on toimeentulon kannalta erityisen merkittävää silloin, kun se suuntautuu myös lähimarkkinoille, esimerkiksi keruutuotteiden suoramyyntiin. Pienmehiläistarhaus taas on paitsi merkittävä tulonlähde sitä harjoittaville kotitalouksille, myös hunajan kokonaistuotannon kannalta huomattavaa: pientuottajat tuottavat arviolta kaksi kolmasosaa suomalaisesta hunajasta.

Näihin olemassaoleviin toimeentulon puroihin ja virtoihin pohjautuen omakätisen ruoantuotannon parissa vaalitaan utopioita kokonaisvaltaisemmin omaehtoisesta elannosta. Omakätisen ruoantuotannon koetaan tuottavan monipuolista hyvinvointia, jolloin se voi auttaa palautumaan kuormittavasta palkkатыöstä. Siellä täällä omakätiset viljelijät ja keräilijät kuitenkin myös suunnittelevat ja koikelevat toimintansa laajentamista palkkатыön vastapainosta sen ainakin osittaiseksi vaihtoehdoksi. Esimerkiksi haastattelemani sienestäjät suunnittelivat ja osin jo toteuttivatkin monenlaista pienimuotoista liiketoimintaa keräilyyn ympärillä tavoitellen todellista utopiaa toimeentulosta, joka kulkee käsi kädessä koetun hyvinvoinnin kanssa.

Omakätisen ruoantuotannon hyvinvointivaikutukset kiinnittyvät toiminnassa luotuihin ja ylläpidettyihin merkityksellisiin suhteisiin. Viljelyssä, keräilyssä ja mehiläishoidossa ollaan vuorovaikutuksessa toisiin ihmisiin esimerkiksi perheiden ja pienyhteisöjen keskinäisen työnjaon myötä ja laajempiin sosiaalisiin verkostoihin muun muassa erilaisten

vaihdon käytäntöjen kautta. Lisäksi suhteita luodaan moninaisiin ei-inhimillisiin toisiin, viljelykasveista kompostien pieneliöihin ja mehiläisyhdyskunnista sienimetsien eliöyhteisöihin.

Ruoantuotannossa muodostuvat suhteet eivät kuitenkaan koskaan ole viattomia tai yksiselitteisen harmonisia. Erot ja hierarkiat halkovat kaikkia ihmisten välisiä suhteita, ja ei-inhimilliset toiset ovat ruoantuotannossa paitsi kumppaneita, myös syömisen välillisiä tai välittömiä kohteita. Tuotannon tavoilla ja mittakaavoilla on silti merkitystä siinä, miten näiden eettisten hankaluuksien kanssa toimitaan.

Plantaasimaisessa, suuren mittakaavan yksipuolistavassa ruoantuotannossa monilajiset toimijat pelkistetään resurssiksi ruokkimaan tehokkaasti kapitalistisia tuotantoketjuja. Tähän verrattuna omakätisessä ruoantuotannossa on paremmin mahdollisuuksia niin inhimillisten kuin ei-inhimillistenkin toisten yksilöllisten tai lajityypillisten tarpeiden ja toimijuuksien tunnistamiseen ja huomioimiseen. Siinä missä tuotannon silmäkantamaton mittakaava ja globaalisti mutkittelevat ketjut hävyttävät ruokatuotteissa mukana olevia toisia näkyvistä, omakätisen ruoantuotannon arkipäiväisissä kohtaamisissa ollaan jatkuvasti keskinäisriippuvuuksien ja niihin liittyvien eettisten neuvotteluiden äärellä. Näin omakätinen ruoantuotanto avaa tilaa paitsi toimeentulosta, myös toisten kanssa toimeen tulemisesta kertoille todellisille utopioille.

Omakätisen ruoantuotannon tarkasteleminen todellisina utopioina muistuttaa sekä olemassa olevista että tulevista mahdollisuuksista vastata inhimillisiin perustarpeisiin ekologista tuhoa vältellen ja auttaa kuvittelemaan hyvinvointia tukevia ja keskinäisriippuvuuksia tunnistavia toimeentulon tapoja. Vaikka omakä-

äinen ruoantuotanto on laajastikin ottaen korkeintaan osittainen ja monin tavoin varauksellinen vastaus hyvinvointivaltion kestävyysasteisiin, arkisina kokemuksina ja kohtaamisina se tekee todeksi ja ohjaa kohti elämää ylläpitävää, moninaista ja monilajista keskinäistä toimeentuloa. Näin omakätisen ruoantuotannon arjesta ponnistava utooppinen tarkastelu kurottaa tämänhetkisen poliittisen toimintahorisontin ylitse ja avaa tilaa radikaaleillekin aloitteille sosioekologisiin kriiseihin vastaamiseksi.

Kirjoitus on julkaistu alkuperäisessä muodossaan tiedekirjakustantamo Vastapainon Ilmastonmuutos ja hyvinvointiyhteiskunta -seminaarijulkaisussa heinäkuussa 2021. Se perustuu kirjoittajan vertaisarvioituun tieteelliseen artikkeliin "Building Upon, Extending Beyond: Small-Scale Food Production Within a Nordic Welfare State", joka julkaistiin 2020 Teppo Eskelisen, Tuuli Hirvilammin ja Juhana Venäläisen toimittamassa kokoomateoksessa Enacting Community Economies Within a Welfare State (MayFly Books).

